

De watergevoelige stad

Het lijkt ver weg: Australië. En de problematiek oogt totaal anders, met steden gelegen tussen bosbranden en overstromingen en grote beperkingen op het gebruik van drinkwater. Toch is de essentie van de uitdaging voor Australië gelijk aan die in Nederland. Er moet een fundamentele stap worden gezet in het anders omgaan met water en daarvoor liggen de barrières voor een belangrijk deel op sociaal-economisch en bestuurlijk vlak. Nieuwe benaderingen voor het omgaan met water vragen om een transdisciplinaire benadering, waarbij overheid en markt elkaar op scherp zetten in netwerken en waterdeskundigen echt samenwerken en geïnteresseerd zijn in anderen en elkaar. Zowel in Australië en Nederland zijn er inspirerende kopgroepen. Nu is het peloton aan zet.

Om meer waterdeskundigen in Australië te bereiken hebben het International Water Centre in Brisbane en de Monash University in Melbourne afgelopen februari vijf tweedaagse workshops gehouden in Perth, Brisbane, Melbourne, Sydney en Adelaide¹⁾. Het was een soort rondreizend circus. Het doel van de workshops was samen met mensen uit de watersector te werken aan strategieën om te komen tot wat in Australië wordt aangeduid als 'The Water Sensitive City': de watergevoelige stad. Wellicht is dit initiatief voor herhaling vatbaar in Europa, want het enthousiasme dat vrijkwam, was ongekend.

De deelnemers - gemiddeld meer dan honderd per workshop - hebben elkaar geleerd wat de watergevoelige stad is en welke activiteiten op korte termijn ondernomen moeten worden. Een tweede doel van de workshops was de presentatie van de onderzoeksresultaten van het 'Water Governance Program'. Net als bij het 'Leven met water'-programma in Nederland is in Australië onderzoek uitgevoerd op het grensvlak van technische en sociale wetenschappen, met opvallend rijke gegevens en prikkelende resultaten. Deelnemers namen deze resultaten mee in hun onderlinge discussies.

Ongetemd vraagstuk

De discussies ontvouwen zich rond het begrip 'wicked problem', dat we in Nederland vaak vertalen als een ongetemd vraagstuk. Kenmerk daarvan is onenigheid over de problemen en grote onzekerheden over noodzaak en effectiviteit van te nemen maatregelen. Mensen die in de praktijk werken, herkennen zich daarin.

Nog steeds betwijfelen veel mensen de ernst van de klimaatverandering en ook vinden velen het onverantwoord te investeren in iets dat niet met zekerheid de beste oplossing is. Deze onzekerheden sijpelen door in technische, sociale, economische en politieke afwegingen en maken het werk van de waterprofessionals diffuus. Tijdens de workshops is duidelijk geworden dat er geen instrumenten zijn om ongetemde vraagstukken te temmen, maar dat er wel mogelijkheden zijn er op goede wijze mee om te gaan. Dat vraagt echter om een verandering in houding. Veel waterprofessionals in Australië zijn daartoe bereid... Net als in Nederland?

Van watervoorziening naar watergevoelig

Een stad is nooit af, zo ook de waterhuishouding in de stad. Er is sprake van een ontwikkeling die immer doorgaat en waaraan steeds nieuwe elementen worden toegevoegd. Voor Australië is - op basis van vele interviews - het schema afgeleid dat is weergegeven in afbeelding 1, ruw vertaald naar het Nederlands. Van links naar rechts wordt het steeds complexer.

De eerste steden zijn ooit ontstaan rond waterbronnen. De wateringenieur had als voornaamste taak te zorgen voor voldoende drinkwater van acceptabele kwaliteit. Halverwege de 19e eeuw is, vooral vanwege de volksgezondheid, begonnen met de aanleg van riolering. In Australië kopieerde men eerst de Engelse gemengde systemen, maar in een land met lange droogtes en intense regen functioneren gescheiden stelsels beter en goedkoper. Na vijf stappen komt in deze historische reeks de watergevoelige stad in zicht, op politiek vlak gestuwd

door vooral sociale drijfveren en de noodzaak in te spelen op klimaatverandering. Globaal bevinden de Australische steden zich anno 2009 ergens tussen de 'afvoerstad' en de 'oppervlaktewaterstad'. Maar op vele fronten zien we al vele goede voorbeelden van de 'watercyclusstad' en de 'watergevoelige stad'. De in de workshops geformuleerde uitdaging was: hoe zetten we de stap richting watergevoelige stad, in de wetenschap dat we te maken hebben met een ongetemd vraagstuk?

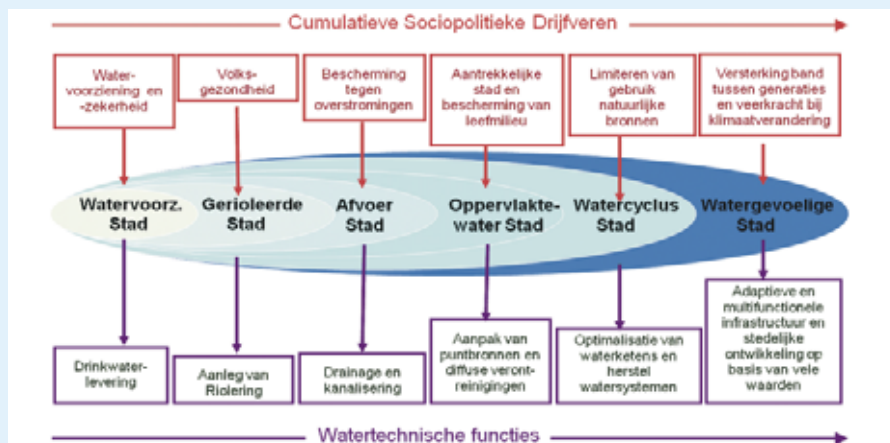
Percepties

Door de Monash University en andere onderzoeksinstituten is de laatste jaren heel veel onderzoek verricht naar de sociale, economische en politieke aspecten van het noodzakelijke fundamentele veranderingsproces. Er is scherp gekeken naar wat zich in de geschiedenis heeft afgespeeld en door welke processen de huidige situatie wordt gekarakteriseerd. Vooral interessant is de uitkomst van een studie naar percepties van waterprofessionals. Hoe kijken zij aan tegen de noodzaak om zich te ontwikkelen richting watergevoelige stad en wat denken zij dat anderen denken?

Kort samengevat komt het hier op neer. Veel waterprofessionals zien de noodzaak om te veranderen en willen ook wel, maar zien vele barrières, vooral bij processen waarop zij zelf denken geen of nauwelijks invloed te kunnen uitoefenen. Opvallend daarbij is dat veel waterprofessionals denken dat bewoners niet willen meewerken aan de introductie van een extra waterleidingnet voor bijvoorbeeld het gebruik van stedelijk regenwater (stormwater), terwijl ze zelf aangeven daartoe bereid te zijn. In de workshops is gesproken over een onderschatting van 65 procent. Het onderzoek, tijdens de workshops gepresenteerd door Megan Farrelly en Peter Morison, maakt duidelijk dat het de moeite loont percepties expliciet te maken, omdat betrokken vaak een te statisch beeld hebben van wat anderen denken.

Nigel Tapper en Jason Beringer gaven een boeiende lezing over het zogenaamde 'heat island effect', waarbij de temperatuur in binnensteden drie tot zes graden hoger is dan in de landelijke omgeving. Beton en steen houden warmte vast. Er is een kritische grens van 28°C waarboven significant meer mensen sterven, vooral ouderen. Het is duidelijk dat steden met regenwater en extra vegetatie meer zijn te koelen en winst is te boeken op het gebied van de volksgezondheid. Nu lijken nachten van 28°C in Nederland nog ver weg, maar het is goed nu al te anticiperen op wat

Afb. 1: De ontwikkeling van de watervoorziende stad (18e eeuw) naar de watergevoelige stad van de 21e eeuw²⁾.

kan komen. De leefomgeving kan er een stuk fraaier door worden.

Singapore

Tony Wong van EDAW hield een inspirerend betoog over hoe men in Singapore omgaat met het watervraagstuk. Op dit moment is Singapore voor de aanvoer van drinkwater erg afhankelijk van Maleisië, maar het zal niet lang duren voor ze hun eigen broek kunnen ophouden. Op vele plekken in de stad veranderen saai betonnen regenwaterafvoerkanalen in fraaie groene zones waar mensen kunnen recreëren en een deel van het afvalwater wordt gerecycled tot drinkwater. Het beleid krijgt vorm via de zogenaamde ABC-strategie: 'Active, Beautiful and Clean'.

Zeer opvallend is het project van de Marina Barrage. Het betreft een zeearm die de stad binnenkomt en reikt tot aan de regeringsgebouwen. Deze zeearm is recentelijk afgesloten van de zee met een dam, net als de Zuiderzee destijds. De komende 18 maanden verandert de zeearm in een zoetwaterbekken, dat voor een belangrijk deel gevoed wordt door afstromend regenwater. Singapore zet met een combinatie van alle maatregelen duidelijke stappen in de richting van de watergevoelige stad. Veel deelnemers aan de workshops - vooral in Sydney - reageerden in eerste instantie met de opmerking "Australië is geen Singapore", maar realiseerden zich al snel dat veel elementen van de Singaporese aanpak ook zeer bruikbaar zijn binnen de Australische context.

En hiermee is het belang in zicht gekomen van het in beschouwing nemen van die context. De watergevoelige stad kenmerkt zich voor een belangrijk deel door gevoeligheid voor de context. Die kan fysiek zijn, politiek, sociaal en nog veel meer. Daar waar een gezonde wisselwerking bestaat tussen watersysteem en context wordt geleerd en treedt adaptatie op. Daar waar men blijft hangen in optimalisatie van dat wat er min of meer al is, groeien 'wetten en vele praktische bezwaren' uit tot ondoordringbare barrières.

Leiderschap en kampioenen

Heel apart en voor Nederlanders erg Amerikaans is de wijze waarop in Australië belang wordt gehecht aan leiderschap en kampioenen. Leiders zijn mensen die krachten kunnen bundelen en de slagvaardigheid in een veranderingsproces vergroten. Kampioenen zijn voorlopers, de kopgroep die voor het peloton uit zwoegt. André Taylor kon hier boeiend over vertellen. Centraal begrip hierbij is capaciteitsopbouw, het zorgen dat voldoende menskracht beschikbaar komt voor het realiseren van dat wat je wilt. Veel lukt niet omdat we iets blijven doen met het oude vertrouwde clubje waar we zo goed mee kunnen samenwerken. Op het moment dat een fraaie gedachte tot ontwikkeling komt en toegepast gaat worden, wordt dit 'ons kent ons'-clubje overbelast - druk, druk, druk - en verdampen goede bedoelingen. Het loont om ons te verdiepen in hoe je een olievlekwerking kunt organiseren, vooral door gebruik te maken van reeds aanwezige capaciteit en maatschappelijk

enthousiasme. In Nederland betekent dit vooral dat we het maatschappelijk middenveld moeten activeren. Leiders en kampioenen spelen daarbij een doorslaggevende rol.

Nederland

En wat kan Australië leren van Nederland? Waarom nemen ze de moeite iemand uit een koud kikkerlandje met wateroverschot en waterschappen te laten overkomen naar het verdrogende Australië? Op twee onderwerpen werd duidelijk positief gereageerd. Het besef dat als je accepteert dat integrale benaderingen complex zijn dat het dan eenvoudiger wordt om ermee om te gaan, openden velen de ogen. We hebben in Nederland vele prachtige voorbeelden die aantonen dat juist door het complexer maken van een proces de implementatie soepeler verloopt. De Vliert in 's-Hertogenbosch sprak daarbij tot de verbeelding. Een tweede onderwerp betreft ervaringskennis. Het onderzoek dat we nu doen naar de betekenis van ervaringskennis in het waterbeheer, riep herkenning op. Vooral de werkwijze van het betrekken van verhalen en microverhalen in het proces van planvorming en ontwerp werd door velen gezien als waardevol. Duidelijk is geworden dat we de warme relatie die er is tussen Australië en Nederland ook de komende jaren willen voortzetten.

Sociaal leren

Er waren gedurende de workshops vele presentaties, maar het grootste deel van de tijd waren de deelnemers vooral bezig met het zelf benoemen van aandachtspunten en uitdagingen voor het groeiproces richting watergevoelige stad. De workshops werden geleid door Ray Ison en Kevin Collins, beiden systeemdenkers en actief in het netwerk dat zich bezighoudt met sociaal leren. Zij hebben tijdens de workshops een werkwijze geïntroduceerd die ze aanduiden als 'conversation mapping'. De essentie daarvan is dat de workshopdeelnemers niet alleen aan elkaar vertellen wat hun beleveningen en opvattingen zijn over de stedelijke wateruitdaging, maar deze ook op systematische wijze vastleggen

in een soort 'mindmap'. In een wisselwerking tussen verbreding en verdieping groeiden de inzichten en werd duidelijk welke stappen de komende jaren gezet moeten worden. In Adelaide is er na afloop zelfs een nieuw netwerk opgericht. De werkwijze in de workshops bleek een goede en noodzakelijk stap te zijn in capaciteitsopbouw, maar er zullen nog velen stappen moeten volgen. Of de signalen uit de workshops zich versterken of uitdempen, weten we over een paar jaar.

Vervolg

Ook Nederland staat voor enorme uitdagingen. We hebben het rapport van de Deltacommissie, een kersvers nationaal waterplan en een Europese kaderrichtlijn die vragen om heel veel aandacht. Daarnaast heeft de langetermijnvisie voor de waterketen in 2008 een duidelijk gezicht gekregen, met een uitdagende innovatieagenda. Duidelijk is dat ook in Nederland sprake is van een hoge complexiteit en dat de vraagstukken alles behalve tam zijn. Kortom, ook al hebben we hier geen beperkingen in drinkwatergebruik en blijft alles redelijk groen, we zullen moeten bijleren om deze complexiteit te kunnen hanteren. Daarvoor is het van belang begrip te krijgen van wat zich afspeelt op de grens van techniek en sociale processen. We moeten techniek blijven koesteren en zeer zeker niet allemaal socioloogje willen spelen. De essentie is dat we meer gevoel moeten krijgen voor hoe droom en werkelijk verbonden kunnen worden. En op dat vlak kunnen Australië en Nederland elkaar versterken.

**Govert Geldof (Geldof c.s.)
Rebekah Brown (Monash University,
Melbourne)**

NOTEN

- 1) Informatie over de workshops is te vinden op www.watersensitivefutures.org.
- 2) Brown R. en J. Clarke (2007). The transition towards Water Sensitive Urban Design: The story of Melbourne, Australia. Report of the facility for advancing water biofiltration. Monash University, Melbourne. (www.urbanwatergovernance.com/publications).

Bioretentie van regenwater in Victoria Park in Sydney (foto: Tony Wong).

